

Ks. Antoni PACIOREK. *Jezus z Nazaretu. Czasy i wydarzenia*. Częstochowa: Edycja św. Pawła 2015 ss. 531.

Ogromna liczba publikacji poświęconych Jezusowi z Nazaretu, ukazujących się na świecie każdego roku (Autor wspomina o ok. 1000), wystarcza, by mieć świadomość, iż próba wydania pracy na ten temat jest wielkim wyzwaniem. Ks. prof. dr hab. A. Paciorek (ur. 1945), pracownik naukowy KUL, teolog, biblista, ale i filolog klasyczny podjął to wyzwanie i opublikował książkę, która z kilku powodów nie może przejść niezauważona.

Pierwszą racją jest fakt, iż jest to pierwsza w języku polskim książka o Jezusie (tzw. *Jesusbücher*) i niebędąca tłumaczeniem publikacji obcojęzycznej, a więc jest wyrazem polskiej myśli teologicznej. Ponadto, książka A. Paciorka wpisuje się w obszar refleksji określanej jako *Historical Quest for Jesus*, to znaczy w nowożytne badania nad Osobą i dziełem Jezusa z Nazaretu w ujęciu historycznym. Nie trzeba szeroko tego komentować. Wystarczy wspomnieć, że od końca XVIII w. aż po współczesność jest to kwestia, która – jeśli nawet nie jest linią przewodnią wszystkich publikacji o Jezusie – zawsze stanowi ważny punkt odniesienia i jest w nich poruszana. Przykładem jest choćby książka *Jezus z Nazaretu*, w której J. Ratzinger, już jako Benedykt XVI, wspomina o nowożytności oddzielającej Jezusa historii od Chrystusa wiary i właśnie z tym wiąże jedno z najważniejszych pytań o to, w jaki sposób można myśleć o Jezusie. Wreszcie należy wspomnieć i o tym, że zagadnienie wiarygodności poszczególnych przekazów o Jezusie w omawianej książce jest szeroko podejmowane. Właśnie to sprawia, że jest ona ważna dla badań teologicznofundamentalnych, a zarazem staje się podstawową lekturą dla każdego, kto stawia sobie pytania o fundamenty wiary w Jezusa.

Wprowadzając w treść książki Autor syntetycznie, ale i bardzo klarownie wyjaśnił, co rozumie przez historię i podkreślił, że nie pozwala ona na dotarcie w całej pełni do rzeczywistego Jezusa – dostępny jest jedynie Jezus, którego obraz odcisnął się w świadectwach historii. We wprowadzeniu Autor omówił także istotę różnych etapów charakterystycznych dla badań historycznych nad Jezusem (tzw. *first, second* lub *new* oraz *third quest*) i wskazał, jak na tym tle sytuuje się jego myśl oraz jakie metodologiczne założenie przyjął on sam. Podkreślił, że swoje badania łączy z teistyczno-krytycznym modelem refleksji, a więc z badaniami opartymi na metodologii historycznej, ale uznającymi zarazem istnienie porządku nadprzyrodzonego, a nie tylko naturalnego. Choć objętościowo krótkie, wprowadzenie jest niezwykle pomocne tak dla uchwycenia właściwego kontekstu i tła niniejszej publikacji, jak i założeń, które Autor sobie postawił oraz celu, który mu przyświecał.

Zasadniczą część książki stanowi 18 rozdziałów. Pierwsze trzy mają charakter kontekstualny, ponieważ omawiają źródła informacji o Jezusie (wczesnochrześcijań-

skie, żydowskie, pogańskie, archeologiczne), wprowadzają w specyfikę świata, w którym narodził się i żył oraz przybliżają uwarunkowania geograficzne, sytuację polityczną, religijną i społeczno-ekonomiczną Jego ziemi ojczystej. Kolejne dwa rozdziały poświęcone zostały okresowi życia Jezusa poprzedzającemu Jego publiczną działalność, a więc omawiają Ewangelie Jego narodzin, okoliczności tych narodzin, a także okres zamieszkiwania w Nazarecie. Następny blok tematyczny tworzą rozdziały poświęcone publicznej działalności Jezusa poprzedzającej Jego ostatni pobyt w Jerozolimie. A. Paciorek przybliżył tutaj charakterystykę Jezusa jako Nauczyciela i Jego grona uczniów, omówił tematykę Królestwa jako zasadniczą treść Jezusowego przepowiadania, znaki i cuda, które czynił Jezus, Jego praktykę uctowania z grzesznikami, nauczanie w przypowieściach oraz przysłowia, aforyzmach i zachętach. Ostatnie osiem rozdziałów książki obejmuje przedstawione kolejno: wjazd Jezusa do Jerozolimy, Ostatnią Wieczerzę, postawienie Jezusa przed Sanhedrymem, sąd Piłata, Ukrzyżowanie oraz Zmartwychwstanie. Taki podział materiału jest logiczny i odpowiada przyjętej w tytule perspektywie.

Książka została zaopatrzona w bibliografię ogólną zawierającą ponad 80 pozycji oraz w dołączoną do każdego rozdziału bibliografię, liczącą zwykle kilkanaście pozycji (podane są tu publikacje związane bezpośrednio z omawianymi zagadnieniami). Autor zrezygnował z przypisów, uznając że dla specjalistów są one zbędne, zaś mniej zainteresowanym szczegółowymi kwestiami taki sposób prezentacji treści ułatwi lekturę. Należy przyznać, że jest to szczęśliwy kompromis. Kto zapoznał się z wielotomową monumentalną (i niedokończoną jeszcze) pracą J.P. Meiera *Jesus. A Marginal Jew* (1991-) wie, że przypisy potrafią stanowić jedną trzecią lub połowę objętości tego rodzaju publikacji i nie tylko mocno mnożą liczbę stron, ale zacieśniają zarazem krąg czytelników.

Od strony treści książka A. Paciora jest szczęśliwym połączeniem dwóch wymiarów refleksji nad Osobą Jezusa z Nazaretu. Pierwszy można określić historyczno-krytycznym, jako że z uwagą bada źródła o Jezusie, historię ich przekazu oraz stara się dotrzeć do tego, kim był Jezus właśnie z perspektywy historii i jak był postrzegany ludzkimi oczami. Drugi ze wspomnianych nurtów wychodzi jednak poza czystą historię, albo lepiej – znajdując w niej fundament szuka odpowiedzi na pytanie, które nie jest już tylko pytaniem o przeszłość, ale jest pytaniem o terażniejszość i pytaniem osobistym o to, jakie znaczenie ma historia Jezusa dla tych, którzy podzielają wiarę w Jezusa. Czytelnik ma okazję dostrzec, jak oba te nurty wzajemnie się łączą i jak drugi wypływa z pierwszego. Zarazem wiele stron książki świadczy wyraźnie, że piszący je nie jest tylko naukowcem obiektywnie i z dystansem relacjonującym pewne kwestie, ale że odkrył je jako swoje pytania i sam wyruszył w drogę poszukiwania odpowiedzi. Stąd ma się czasami wrażenie – i słusznie – że historia Jezusa to nie tylko przeszłość, ale że ona zaprasza i wciąga tego, kto pozwoli się jej dotknąć.

Kilka istotnych cech sprawia, że lektura omawianej pozycji jest ważna i że z pożytkiem może ją przeczytać zarówno badacz, bezpośrednio zainteresowany podjętymi w niej zagadnieniami, jak i czytelnik posiadający jedynie podstawową wiedzę na temat Jezusa. Po pierwsze, książka jest doskonałą syntezą ukazującą współczesny stan badań historyczno-krytycznych zajmujących się Jezusem z Nazaretu – syntezą, która potrzebna jest również specjalistom. Po drugie, omawiana książka szeroko uwzględnia aspekt teologicznofundamentalny, a więc wskazuje na racje, które uzasad-

nią postawę wiary wobec Jezusa z Nazaretu. Po trzecie, z pożytkiem dla każdego czytelnika – i tego zainteresowanego zagadnieniami naukowymi, i tego zainteresowanego przede wszystkim spojrzeniem wiary – zaprasza do zmierzenia się z pytaniem o znaczenie historii Jezusa dla niego samego. Doskonała szata językowa, pozwalająca zasmakować biegłości filologicznej Autora, sprawia zaś, że lektura ponad 500-stronicowej publikacji nie tylko że nie jest jakimś trudem, lecz staje się intrygującym poszukiwaniem. Dodajmy, że ułatwia to starannie opracowana strona graficzna i korekta tekstu (prawie nie spotyka się błędów, a bardzo nieliczne są naprawdę mało istotne), które czynią lekturę tej książki prawdziwą przyjemnością.

Czy można wskazać jakieś braki? Zdaniem piszącego te słowa dwa warte są uwagi – zwłaszcza że chodzi o publikację, która zasługuje na miano istotnej dla polskiej kultury teologicznej. Pierwszy z braków ma charakter edytorski – załączone w aneksie cztery mapy są zbyt mało czytelne i nieuwzględnione w spisie treści, a są wielce pomocne w lekturze. Drugi dotyczy treści przedstawionej w omawianej publikacji. Jakimś brakiem jest pominięcie głębszej analizy przypowieści o niegodziwych rolnikach, o której jedynie się wspomina, a która przecież ma szczególne znaczenie tak z punktu widzenia historycznego, jak i chrystologicznego. Ponadto Autor nie podjął się omówienia problematyki chrystofanii opisanych na kartach Ewangelii, zatrzymując się na ogólnym przedstawieniu zagadnienia chrystofanii i znaku pustego grobu oraz analizie najstarszych pozaewangelicznych świadectw o chrystofaniach. Wydaje się, że dodanie rozdziału podejmującego tę tematykę czyniłoby omawianą publikację jeszcze doskonalszą.

Wskazane powyżej uwagi w niczym nie ujmują kapitalnego znaczenia książki A. Paciorka. Jeśli mówi się, że nie ma dzieł doskonałych, to przecież zarazem są takie, które czyta się z trudem, i takie, które napisane z pasją pozwalają czytelnikowi smakować treść. Omawiana publikacja to ten ostatni gatunek.

Ks. Paweł Borto
Instytut Teologii Fundamentalnej KUL

Kard. Walter KASPER. *Miłosierdzie klucz do chrześcijańskiego życia*. Przeł. R. Zajączkowski. Poznań: Wyd. Święty Wojciech 2014 ss. 269 (Tytuł oryginalny: *Barmherzigkeit: Grundbegriff des Evangeliums – Schlüssel christlichen Lebens*. Freiburg im Breisgau–Basel–Wien 2012).

Osoba kard. Waltera Kaspera (ur. 1933) nieobca jest polskim wierzącym, czy to z racji publikacji *Rzeczywistość wiary* (1979), *Jezus Chrystus* (1983), *Sakrament jedności. Eucharystia i Kościół* (2005) czy też wygłoszonego na konsystorzu 24.02.2014 r. referatu, w którym m.in. postuluje rozważenie możliwości dopuszczania do Komunii św. osób rozwiedzionych żyjących w powtórny, niesakramentalnym